

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Гнатенко М.К.

Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Розглянуто роль держави в підтримці інноваційного розвитку. Визначено методи, форми та очікувані результати державної підтримки регіонального інноваційного розвитку. Визначено основні функції держави в контексті сталого розвитку. Узагальнено характеристики та особливості використання форм і методів державної підтримки реалізації інноваційних проектів на регіональному рівні.

Ключові слова: сталий розвиток, державне регулювання, регіон, інноваційний розвиток, державна підтримка, функції держави.

Постановка проблеми. Однією з основних цілей реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів є необхідність забезпечення їх сталого розвитку: підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу та створенням рівних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку окремих регіонів [1].

За такі обставини найважливішою умовою забезпечення стабільного економічного зростання в Україні стає необхідність нагальної активізації інвестиційно-інноваційних процесів, докорінної модернізації технологічної бази та впровадження сучасних технологій та способів виробництва. Масштабність та висока складність завдань забезпечення сталого інноваційного розвитку зумовлюють зростання ролі та значення регулюючого впливу держави на процеси, які протікають у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження закономірностей інноваційного економічного розвитку та вивчення різних аспектів державного регулювання і підтримки інноваційних процесів здійснювалося у наукових працях видатних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як В. Гриньова [5], А. Гальчинський [9], В. Геєць [9], С. Дорогунцов [7], С. Ілляшенко [8], А. Кінах [9], Л. Кузьменко [10], Л. Масловська [11], П. Мельник [12], О. Попов [5], Л. Рейкова [7], В. Рижих [13], Д. Стеченко [15], Д. Стігліц [16], О. Шнирко [18] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак деякі важливі питання формування та розвитку методичної і практичної бази державного регулювання і підтримки інноваційної діяльності в контексті сталого розвитку територій досі не дістали належного висвітлення. Насамперед це стосується дослідження регіональних аспектів вибору форм, методів стимулювання інноваційних перетворень.

Мета статті. Метою роботи є узагальнення методів та форм державної підтримки інноваційного розвитку в контексті сталого розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Існуючі протиріччя між адміністративно-територіальним підходом до регіонального управління економікою відносно легко вирішуються на рівні поточного управління при пошуку компромісів між зацікавленими групами впливу або з використанням адміністративних та економічних важелів впли-

ву з боку державної влади. З цієї точки зору особливу актуальність на цей час набуває необхідність формування та розвитку досконалих організаційних форм погодження інтересів усіх учасників процесу територіального соціально-економічного розвитку (центральної та місцевих органів державної влади, місцевого самоврядування, населення, підприємців та ін.).

Так, наприклад, Н.Г. Чумаченко [17] вважає, що відносини регіонів і центру при вирішенні економічних і соціальних проблем є дуже складними, внаслідок чого забезпечення повної гармонії в цих відносинах майже неможливе. Проте досягнення результативності в цих відносинах, за його думкою, суттєво прискорюється при наявності творчих ініціатив з боку органів регіонального управління.

За думкою Дьоміна О. [6], що фундаментом регіонального розвитку є самостійність регіонів у визначенні перспективних цілей і можливості фінансувати заходу для їхньої реалізації, насамперед за рахунок власних джерел і притягнутих інвестицій. Підтримка регіонального розвитку має здійснюватися за умови визначення на законодавчому рівні чітких критеріїв її надання, концентрації ресурсів, як державних, так і регіональних.

За думкою В.Ф. Савченко [14], формування єдиної цілісної моделі регіонального розвитку держави відбувається на трьох основних рівнях:

загальнодержавному, де на основі зіставлення погодженого впливу макроекономічних факторів (тобто загальних тенденцій розвитку податкової системи, бюджету, інфляції, іноземних інвестицій, конверсії, поточного рівня кадрового потенціалу) визначаються основні положення національної регіональної політики;

регіональному (оцінка рівня стратегічного потенціалу великих територіальних об'єктів та визначення пріоритетних напрямків використання природних багатств та людських ресурсів, розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва);

на місцевому рівні, де визначаються компетенції, права, обов'язки та сфера відповідальності органів місцевого самоврядування та виконавчої влади на нижчих територіальних рівнях управлінської ієрархії.

Братута А. [2] виділяє три основні типи моделей організації управління соціально-економічним розвитком територій:

1) органи загальнодержавного управління підпорядковують органи регіонального управління у здійсненні державної регіональної політики;

2) органи загальнодержавного управління безпосередньо взаємодіють із усіма регіонами в рішенні окремих проблем або з окремими регіонами у вирішенні конкретних проблем, у тому числі шляхом створення для цього певних адміністративно-економічних умов, що спонукують регіони до більше активної самостійної ролі;

3) регіональна проблематика стає предметом рівноправної взаємодії органів управління загальнодержавного й регіонального рівнів, і її розв'язання координується в межах всієї національної економіки.

Відмінності в застосуванні цих моделей пов'язані з різними концептуальними загально-теоретичними доктринами, що, у свою чергу, обумовлено особливостями історичного розвитку й менталітетом національних суспільних угруповань, різницями у державно-адміністративному ладі, макроекономічним типом національної економіки й т.д.

Державне регулювання економіки (ДРЕ) в ринкових умовах являє собою систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контроль-

ного характеру, які здійснюються правочинними державними установами та громадськими організаціями з метою забезпечення усталеного протікання соціально-економічних відносин і процесів. До складу основних завдань державного регулювання в ринкових умовах належать здійснення інституціональної, алокаційної, дистрибутивної, інфраструктурної, стабілізаційної функцій (див. табл. 1) [3].

Необхідність впровадження заходів з державного регулювання регіонального інноваційного розвитку обумовлюється насамперед необхідністю урахування загальносуспільних цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку, забезпечення яких не може бути здійснено без певного втручання держави у функціонування ринкового механізму.

До складу пріоритетних сфер економічної активності, що вимагають на обов'язкове державне стимулювання та підтримку, безперечно належить інноваційна підприємницька діяльність. С. Дорогунцов і Л. Рейкова [7] відзначають з цього приводу, що суттєвий вплив на інноваційний розвиток має надавати послідовне здійснення державної науково-технічної політики, активне сприяння розвитку тих базових галузей народ-

Таблиця 1

Зміст функцій державного регулювання в умовах ринкової економіки

Функція держави	Зміст функції	Інструменти, за допомогою яких реалізується функція
Інституціональна	Створення належної нормативно-правової бази та встановлення умов здійснення ринкових відносин; визначення технічних, економічних, соціальних стандартів, підтримка законності та правопорядку при здійсненні ринкових операцій	Система гарантій прав власності та інших прав економічних суб'єктів
		Конкурентна політика та антимонопольне законодавство
		Державне замовлення, державні закупівлі товарів (послуг)
Алокаційна	Надання регулюючого впливу на господарські процеси з метою сприяння оптимізації розподілу обмежених ресурсів національної економіки між видами економічної діяльності, територіями, суб'єктами господарювання.	Соціальна політика держави та механізм соціального партнерства
		Бюджетна політика держави
		Індикативне планування напрямків та пропорцій розвитку національної економіки
		Соціальна політика держави
		Податкова політика держави
		Митна політика держави
Дистрибутивна	Коригування розподілу національного багатства, доходів та майна між видами економічної діяльності, територіями, суб'єктами господарювання відповідно до встановлених загальнодержавних або регіональних пріоритетів	Грошово-кредитна (монетарна) та валютна політика держави
		Державне замовлення, державні закупівлі товарів (послуг)
		Податкова політика держави
		Митна політика держави
		Грошово-кредитна (монетарна) та валютна політика держави
Інфраструктурна (інвестиційно-інфраструктурна)	Створення та надання у користування населенню та суб'єктам господарювання об'єктів інфраструктури (ІС) життєдіяльності, ринкової та транспортної ІС та ін.	Соціальна політика держави та механізм соціального партнерства
		Структурна і промислова і політика держави
		Система гарантій зайнятості населення
		Індикативне планування напрямків та пропорцій розвитку національної економіки
Стабілізаційна	Забезпечення усталеності соціально-економічного розвитку держави, компенсація негативного впливу коливань ринку та протікання циклів ділової активності, підтримка високого рівня зайнятості при достатній стабільності цін та ін.	Структурна і промислова і політика держави
		Конкурентна політика та антимонопольне законодавство
		Державне замовлення, державні закупівлі товарів (послуг)
		Система гарантій зайнятості населення
		Індикативне планування напрямків економіки

**Методи, форми та очікувані результати здійснення державної підтримки
регіонального інноваційного розвитку (PIR)**

Методи державної підтримки	Форми державної підтримки	Очікувані результати надання державної підтримки
Адміністративно-правові	Розробка нормативно-правового забезпечення PIR	Визначення об'єктів державного регулювання, змісту регулювання, прав учасників, обсягів та порядку відповідальності юридичних і фізичних осіб за їх невиконання. Реалізація заходів із забезпечення захисту прав інтелектуальної власності на території регіону.
	Встановлення особливих правил і умов регулювання підприємницької діяльності для реалізації інноваційних проектів в межах певної території	Активізації інноваційно-інвестиційних процесів, збільшення обсягів інвестицій на основі формування особливого режиму реалізації підприємницьких проектів інноваційного характеру (вільних економічних зон, особливих інвестиційних режимів та ін.)
	Антимонопольне регулювання та політика регіонального регулювання цін	Запобігання обмеженню вільної конкуренції на ринках інноваційної продукції, створення рівних умов для участі у ринковому суперництві для усіх суб'єктів господарювання
-/-	Визначення регіональних пріоритетів інноваційного розвитку	Формування довгострокових орієнтирів здійснення в регіоні інноваційних заходів, спрямованих на підвищення якості життя населення
	Система регіональних замовлень і контрактів (у т.ч. – на підготовку та перепідготовку кадрів)	Стимулювання випуску інноваційної продукції (послуг), сприяння впровадженню інноваційних технологічних процесів виробництва. Розробка та реалізація регіональних програм перепідготовки кадрів
	Ліцензування, видача дозволів і квот	Обмеження використання небезпечних або застарілих технологічних процесів, сприяння підвищенню ефективності використання (або економії) природних ресурсів
	Встановлення штрафів та санкцій	Стимулювання випуску інноваційної продукції (послуг) з дотриманням екологічних, технічних та інших вимог
	Визначення норм і стандартів споживання	Стимулювання випуску інноваційної продукції (послуг) з певним рівнем якості. Сприяння впровадженню прогресивних технічних регламентів, умов та вимог
	Реалізація повноважень, наданих регіональним органам влади, в сфері управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах на території регіону	Сприяння здійсненню заходів щодо реалізації інноваційних проектів, регулювання рівня виробництва та споживання товарів та послуг для запобігання випуску суспільно небезпечних продуктів або стимулювання учасників ринку щодо інноваційного підвищення ефективності їхньої діяльності в інтересах суспільства (наприклад, в сфері ресурсозбереження або охорони довкілля)
Економічні	Податкове стимулювання, встановлення пільг та преференцій при виплаті податків до регіонального бюджету, надання інвестиційного податкового кредиту	Встановлення пільгового режиму оподаткування при обчисленні та зарахуванні податків, що припадають на долю регіонального бюджету, для підприємств, які реалізують інноваційні проекти. Обмеження податкових виплат при реалізації програм ресурсозбереження, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу.
	Фінансово-кредитна підтримка інноваційних проектів (м'яке кредитування, податкова концесія та ін.)	Надання прямих та опосередкованих гарантій регіонального бюджету підприємствам, які реалізують інноваційні проекти, для отримання кредитів фінансових установ. Надання кредитів науково-дослідним установам та підприємствам для фінансування проведення НДІОКР. Фінансування (на кредитних засадах) участі фізичних осіб у інноваційних програмах підготовки та перепідготовки кадрів.
	Пряма участь регіонального бюджету у капіталі при реалізації інноваційних проектів, фінансування програм розвитку промисловості на пайових засадах з іншими учасниками	Передача (у встановленому законом порядку) до статутних фондів підприємств, які реалізують інноваційні проекти, майна певної територіальної громади або коштів регіонального бюджету із отриманням повного корпоративного контролю над відповідними частками капіталу зазначених підприємств, статутна діяльність яких передбачає реалізацію інноваційних проектів
	Виділення прямих дотацій та субсидій суб'єктам господарювання на реалізацію інноваційних проектів	Акумуляування коштів регіонального бюджету для реалізації підприємницьких інноваційних проектів, спрямованих на підвищення якості життя населення регіону, збільшення економічного потенціалу та конкурентоспроможності територіального господарського комплексу, підтримку екологічної безпеки та ін.
	Передача комунального майна в оренду або концесію	Підвищення економічної та соціальної ефективності використання комунального майна. Модернізація та поліпшення технологічного рівня і оснащення підприємств, що перебувають у комунальній власності. Підвищення якості товарів та послуг, які надаються комунальними підприємствами. Сприяння реалізації інноваційних проектів на комунальних підприємствах.

Продовження таблиці 2.

	Надання інвестицій з позабюджетних фондів розвитку регіонального господарського комплексу для реалізації програм та втілення пріоритетів РІР	Акумулявання коштів регіонального бюджету для здійснення цільових програм інноваційного розвитку господарського комплексу території, сприяння реалізації пріоритетів РІР, встановлених з урахуванням наявних потреб забезпечення усталеності соціально-економічного розвитку, екологічної або економічної безпеки території та ін. Фінансування діяльності науково-дослідних установ, розташованих у регіоні.
Комунікативні	Організація та проведення заходів з активізації наукового обміну (конференцій, симпозіумів, семінарів та ін.)	Активізація процесів інтелектуального обміну, кластеризації нововведень та ін. Стимулювання процесів створення в регіоні інтелектуального і соціокультурного середовища, сприятливого до вирішення завдань РІР.
	Організація та фінансування діяльності регіональних форм активізації НДІОКР та науково-інформаційного обміну	Сприяння розвитку сучасних організаційних форм наукового обміну (регіональних наукових центрів, технополісів, технопарків, промислових парків), необхідних для активізації інноваційних процесів в регіоні.
	Організаційно-методична підтримка та сприяння розвитку діяльності регіональних саморегульованих організацій (комерційних та некомерційних), що ставлять за мету активізацію процесів РІР	Сприяння розвитку сучасних організаційних форм (благодійні фонди, регіональні бізнес-інкубатори, корпоративні фундації, регіональні бізнес-центри, гарантійні фонди, венчурні фонди, регіональний лізинговий фонд та ін.) активізації процесів регіонального інноваційного розвитку. Налагодження ефективної системи комунікації науковців, підприємців та інших зацікавлених осіб.
	Організаційно-консультативна підтримка регіональної та міждержавної виробничої кооперації	Сприяння розвитку сучасних організаційних форм підтримки регіональної та міждержавної виробничої кооперації (вертикальні маркетингові системи, асоціації, підрядне кооперування, картелі)
	Організаційно-методична підтримка функціонування регіональної системи експертизи інноваційних проектів	Сприяння розвитку сучасних організаційних форм підтримки регіональної та міждержавної виробничої кооперації (корпоративна фундація, комунальна фундація, агентство регіонального розвитку, спілка муніципальних утворень). Стимулювання процесів створення в регіоні інтелектуального і соціокультурного середовища, сприятливого до вирішення завдань РІР.

ного господарства, що визначають науково-технічний прогрес.

З точки зору В. Гриньової та О. Попова [5], цілі, завдання, стратегія та органи державного регулювання процесів структурно-інноваційних трансформацій національної економіки суттєво розрізняються відповідно до рівня надання регулюючого впливу (національний, галузевий, регіональний, корпоративно-підприємницький). На національному рівні відбувається розбудова інституціональної структури ринкової економіки, на галузевому і регіональному – стимулювання процесів структурно-інноваційних перетворень в межах окремих галузей і територій, на корпоративно-підприємницькому – здійснюється безпосереднє керівництво реалізацією інноваційних проектів розвитку економічного потенціалу вітчизняних суб'єктів господарювання.

Таким чином, саме на регіональному рівні мають формуватися рівні оптимальні можливості для розвитку підприємств різних галузей, поліпшення стану внутрішнього споживчого ринку, скорочення існуючих соціальних протиріч та забезпечення високої якості життя населення.

Крім того, саме в регіонах процеси структурно-інноваційної трансформації економіки набувають цільову орієнтацію на конкретних суб'єктів господарювання. Отже, цілеспрямований характер певних заходів з ДРЕ, які реалізуються на рівні певної території, створює широкі можливості для ґрунтового вибору варіанту здійснення структурно-інноваційних трансформацій із урахуванням конкретних обставин діяльності підприємств та наслідків здійснення інноваційних перетворень для соціально-економічного стану регіону, що об'єктивно зумовлює необхідність

суттєвого посилення уваги до пошуку шляхів стимулювання та підтримки регіонального інноваційного розвитку.

Державна підтримка регіонального інноваційного розвитку може здійснюватися на основі використання адміністративно-правових, економічних та комунікативних методів (див. табл. 2) [4].

Кожна з груп зазначених методів управління є однорідним комплексом способів цілеспрямованого впливу управлінської системи (органів державної влади, що діють на регіональному рівні) на об'єкт управління (сукупність актів інноваційної активності, що в цілому складають процес інноваційного розвитку території) для досягнення заздалегідь встановлених цілей РІР або для реалізації певного варіанту альтернатив структурно-інноваційних трансформацій господарського комплексу території.

Адміністративно-правові методи являють собою різноманітні форми прямого підкорення волі учасників певних господарських процесів, пов'язаних із генерацією та впровадженням інновацій, для орієнтації цих учасників на досягнення встановлених завдань управління (пріоритетів, цілей та завдань РІР). Правові методи передбачають визначення обов'язкових для виконання правил поведінки (закони, нормативні акти та ін.) учасників певних господарських процесів, адміністративні – виражають різні (по суті) форми прямого управлінського втручання держави у економічні операції.

Застосування економічних методів передбачає реалізацію непрямих форм впливу на об'єкт управління (процес регіонального інноваційного розвитку), за яку зосередження матеріальної зацікавленості та волі учасників РІР на вирі-

шенні встановлених завдань, здійснюється через трансформацію економічної ситуації навколо об'єкту управління.

Комунікаційні методи являють собою засіб забезпечення ефективної координації діяльності учасників РІР на ґрунті підтримки постійного інформаційного обміну (тобто, комунікації як певного типу людських взаємовідносин (спілкування людей) в процесі спільної діяльності, сутність якого який складається в обміні ідеями, думками, почуттями, інформацією). Вибір конкретних форм та методів державного регулювання та підтримки інноваційних процесів на рівні регіону має визначатися стратегічними пріоритетами і завданнями регіонального соціально-економіч-

ного розвитку, а також змістом і характером інновацій, необхідних для досягнення зазначених стратегічних цілей.

Висновки і пропозиції. Цілеспрямований характер певних заходів з державної підтримки, що реалізуються на рівні певної території, дозволяє здійснити ґрунтовний вибір варіанту здійснення структурно-інноваційних трансформацій із урахуванням наслідків здійснення інноваційних перетворень для сталого розвитку регіону. Але сталий розвиток регіону є перспективою, пріоритетом, до якого необхідно прагнути. Саме стимулюючі інструменти впливають на прагнення системи досягти сталого розвитку регіону і вийти із теперішнього стану регіональної системи.

Список літератури:

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; Закон від 08.09.2005 № 2850-IV, режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>
2. Братута А. Удосконалення механізму управління депресивними регіонами / А. Братута // Економіка України, 2002. – № 10. – С. 43–48.
3. Гнатенко М. К. Державне регулювання інноваційного розвитку / М. К. Гнатенко // Коммунальное хозяйство городов. Серия: Экономические науки. – 2008. – Выпуск 82. – С. 222–226.
4. Гнатенко М. К. Форми та методи державної підтримки регіонального інноваційного розвитку / М. К. Гнатенко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – № 18. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 126–134.
5. Гриньова В. М., Попов О. Є. Механізми реалізації структурно-інноваційної трансформації економіки України // «Майбутнє України: стратегія поступу». Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 304 с. – С. 244–289.
6. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні / О. Дьомін. // Економіка України, 2003. – № 6. – С. 4–13.
7. Дорогунцов С., Нейкова Л. Сучасні проблеми технічного розвитку промисловості України // Економіка України. – 1996. – № 9. – С. 4–11.
8. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С. М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
9. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семіноженко В. П. – К.: Знання України, 2002. – 336 с. – Бібліогр.: с. 313–326.
10. Кузьменко Л. М. Управление функционированием и развитием экономики региона. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2004. – 284 с.
11. Масловська Л. Ц. Сталый розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика. К., КНТЕУ, 2003. – 366 с.
12. Мельник П. В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2001. – 362 с.
13. Рыжих В. Н. Государственное управление научно-техническим прогрессом: экономические аспекты. Харьков: Прапор, 1998. – 396 с.
14. Савченко В. Ф. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку / В. Ф. Савченко. – К.: «Знання», 1999. – 1014 с.
15. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку. – К.: «Вища школа», 2002. – 254 с.
16. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектора: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
17. Чумаченко Н. Г. Экономика региона: теоретические основы, функциональная деятельность. / Н. Г. Чумаченко / НАН Украины и др. – [Препр.]. – Донецк, 1995. – 52 с.
18. Шнипко О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації. К.: Наукова думка, 2003. – 334 с.

Гнатенко М.К.

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

Аннотация

Рассмотрены роль государства в поддержке инновационного развития. Определены методы, формы и ожидаемые результаты государственной поддержки регионального инновационного развития. Определены основные функции государства в контексте устойчивого развития. Приведена характеристика и особенности использования форм и методов государственной поддержки реализации инновационных проектов на региональном уровне.

Ключевые слова: устойчивое развитие, государственное регулирование, регион, инновационное развитие, государственная поддержка, Функции государства.

Gnatenko M.K.

Kharkiv National University of Municipal Economy
named after O.M. Beketov

STATE SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF REGIONS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

The role of the state support of innovative development has been considered. The methods, forms and expected results of regional innovation state support have been defined. The basic functions of the state in the context of sustainable development have been determined. Characteristic and features of using of forms and methods of the state support for the innovative projects implementation at the regional level have been generalized.

Keywords: sustainable development, government regulation, region, innovative development, state support, functions of the state.